

## “O‘RDAKLAR OILASI”

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI EKOLOGIYA, ATROF-MUHITNI MUHOFAZA  
QILISH VA IQLIM O‘ZGARISHI VAZIRLIGI  
O‘ZBEKISTON DAVLAT TABIAT MUZEYI

Geologiya geografiya bo‘limi  
Urmanova Umida Turg‘unovna  
Tabiatmuzeyi 1876 @umail.uz

## ANNOTATSIYA

Maqolada, o‘rdaklar oilasi ularning yer yuzida paydo bo‘lish tarixi, tarqalishi, turlari, jumladan, O‘zbekistonning qayerda uchrashi tabiatdagi ahamiyati haqida so‘z boradi.

## АННОТАЦИЯ

В статье рассказывается о семействе утиных, истории их появления на земле, распространении, видах, в том числе о том, где они встречаются на территории Узбекистана, и их значении в природе

## ANNOTATION

The article talks about the duck family, the history of their appearance on earth, distribution, species, including where they are found in Uzbekistan, and their significance in nature.

**Kalit so‘zlar:** o‘rdaklar, tabiat, tashqari, suv, uchrashi, suzishadi.

O‘rdaklar-o‘rdaksimonlar oilasiga mansub, uy va yovvoyi suv qushlaridir. 160 dan ortiq turlari mavjud bo‘lib, dunyoning barcha kengliklarida [O‘zbekistonda](#) ham tarqalgan, deyarli hamma suv havzalarida ko‘payadi, yashaydi. Uchib o‘tuvchi qush, lekin ko‘pchiligi qishlab ham qoladi. Uy o‘rdaklari yovvoyi o‘rdaklarni yaxshi zotlari sun‘iy tanlash natijasida olingan bo‘lib, taxminan 2000-3000 yil oldin Xitoyda birinchi marta xonakilashtirilgan. Arxeologik topilmalarga ko‘ra, taxminan 5000 yil avval qadimgi Mesopotamiyada ham odamlar o‘rdaklarni xonakilashtirishgan va ularni ko‘paytirishgan.

Ular faqat qish mavsumida - mamlakatning markaziy va janubiy shtatlarga uchib keladi. Ammo janubda qisqa muddat turadi. Shimolda muzlar erishi bilan ular uylariga, suyukli maskanlari - havzalar, daryolar, botqoqliklar, ko‘llar va dengiz sohillariga qaytishadi.



O‘rdaklar butun dunyo bo‘ylab tarqalgan, faqat Antarktida va ba’zi okean orollarida uchramaydi. Bundan tashqari, qushlarning boshqa ko‘plab oilalaridan farqli o‘laroq, ularning biologik xilma-xilligi va tarqalishi kenglikka qarab deyarli o‘zgarmaydi. Oq peshonali g‘ozlar va qushqo‘nmaslar Shimoliy Amerika va Yevrosiyoning subarktik zonasida, Kanada g‘ozi esa Amerika qit‘asining shimolida ham uyalaydi. Grenlandiya, Shpitsbergen va, ehtimol, Novaya Zemlyada kalta tumshug‘li loviya g‘ozi (*Anser branchyrhynchus*) topilgan. Yer sharining narigi tomonida, Tierra del Fuego va Folklend orollarida siz Patagoniyalik g‘ozlarni (*Chloephaga hybrida*) ko‘rishingiz mumkin. Sariq tumshug‘ining kichik turi (*Anas georgica*) Janubiy Jorjiyada yashaydi. Mo‘tadil va arktik iqlimda uy quradigan ko‘plab qushlar sovuq mavsumda issiq mamlakatlarga ko‘chib o‘tadi va uzoq masofalarga parvoz qiladi. Ba’zida bunday ko‘chishlar Hind okeanidagi Kerguelen va Krozet orollaridan kelgan Eton dumg‘azasi (*Anas eatoni*) bilan sodir bo‘lganidek, yangi turlarning paydo bo‘lishiga olib keladi, ularning ajdodi oddiy dumg‘aza (*Anas acuta*) – yo‘qolgan qushlar dumg‘aza hosil qilgan. yangi shakl Migratsiya paytida o‘rdaklar ba’zan kuniga 400-500 kilometr uchib ketishadi. O‘rdaklar odatda o‘rtacha tezlikda uchishadi, biroq bir marta tadqiqotchilar yovvoyi o‘rdakning 170 km/soat tezlikda uchishini qayd etishgan.

O‘rdaklar 80 ta xromosomaga ega., tana tuzilishi qayiqsimon, ko‘kragi keng, bo‘yni va boshi uzun, oyoq barmoqlari suzuvchi parda bilan qo‘shilgan. Tumshug‘i sarg‘ishqizil yoki to‘q sariq, bir oz qayrilgan. Patlarining rangi oqish, sarg‘imtir, kulrang, qora va boshqalar erkagining dumida bir nechta yuqoriga qayrilgan patlari bor. 24 - 28 haftaligida jinsiy yetiladi. To‘dada 5- 6 makiyonga bitta erkak o‘rdak qoldiriladi. Bir mavsumda (5-6 oy) 90-130 ta tuxum qiladi (sun‘iy tullatib yiliga 250 tadan tuxum olish mumkin). Tuxumi vazni 85-90 g. Tuxumidan tuxum poroshogi, melanj tayyorlashda va konditer sanoatida foydalaniladi. Tuxumdan jo‘ja ochib chiqish (inkubatsiya) muddati 27-28 kun. Voyaga yetgan erkak o‘rdak vazni 3-4, makiyoni 2,5-3 kg. Beradigan mahsulotiga qarab o‘rdaklar go‘sht, go‘sh tuxum yoki tuxumgo‘sh t, serpusht (sertuxum) zotlarga ajratiladi. Ular asosan go‘sh t uchun yetishtiriladi. Go‘sh ti mayin, mazali, parhez mahsulot. Xo‘jaliklarda zotli o‘rdaklarning asosiy qismini pyekin o‘rdaklar tashkil etadi. Kichik fermer xo‘jaliklari va xususiy xo‘jaliklarda oq moskva, ukraina oq va kulrang hamda xakikempbell va boshqalar zotlari boqiladi. Voyaga yetgan o‘rdak bir yilda 240-260 tagacha tuxum

qo'yishi mumkin. O'rdaklar muzdek suvda muammosiz suzishadi. Buning siri nimada ekaniga hech qiziqib ko'rganmisiz? Sababi shundaki, o'rdak tanasi suv o'tkazmaydigan patlar bilan zich qoplangan. Quyruq (qanot) yaqinidagi bezlar yog'li suyuqlik ishlab chiqarib patlarni namlaydi. Pat ostida qalin momiq qatlam bor. Hatto o'rdaklarning parda bilan qoplangan oyoqlari ham qishning sovug'idan himoya qiladi. Oyoqlarida qon tomirlari va nervlar yo'qligi sababli ular sovuqni sezmaydi.

O'zbekiston tabiati boy va rang-barangdir. Bu yerda 379 ga yaqin qush turlari yashaydi: qushlarni quyoshli cho'llarda va ajoyib vohalarda, tez tog' daryolari vodiylarida va tiniq ko'llar qirg'oqlarida, dashtlarda va ulug'vor tog'larda kuzatishingiz mumkin. Respublika Qizil kitobiga qushlarning 50 ta turi va kenja turlari kiritilgan.



Белоглазки нирок



Пискулька



Савка

Tarqalishi: Amudaryo va Sirdaryo havzalari; Janubiy Orolbo'yi, Dengizko'l, Aydarko'l ko'llari; Chordara, Janubiy Surxon(uzb.) suv omborlari



Краснозобая казарка

Мраорний чирок  
оққуш

Вишилдлк

1960-yillargacha Amudaryo va Sirdaryo havzalarida keng tarqalgan bo'lsa, hozir ko'p yashash joylaridan yo'qolib ketgan. 200-300 juft uya (dunyo aholisining 1,5-2%). Migratsiya bo'yicha - 0,5-1,5 ming kishi. Katta janubiy suv omborlarida kuz va qishda 200-400 kishigacha bo'lgan agregatlarni hosil qiladi. Tarqalishi: Amudaryo havzasi Termizdan Urganchgacha, Zarafshon daryosi vodiysi (uyalash), Dengizko'l (qishlash).

Barcha o'rdaksimon qushlar foydali hisoblanadi, chunki ular hasharotlarni, birinchi navbatda madaniy va qimmatbaho yovvoyi o'simliklarning turli ommaviy zararkunandalarini yo'q qiladi. Shuning uchun qushlarni himoya qilish va ularni dalalarga, sabzavot bog'lariga va bog'larga jalb qilish juda muhimdir. Agar qushlar g'oyib bo'lsa, daraxtlar yo'q bo'lib ketadi va daraxtlar, siz va men bilganimizdek, kislorod bilan ta'minlaydi va kislorodsiz biz yer yuzida yashay olmaymiz! Shuning uchun qushlarni himoya qilish kerak!



Qushlar zararli hasharotlar va ularning lichinkalarini yo‘q qilishda odamlarning birinchi va eng ishonchli yordamchilari hisoblanadi. Agar biz hasharotxo‘r qushlarga g‘amxo‘rlik qilsak, bizda doimo o‘rmonlar va bog‘larning zararli hasharotlar tomonidan zararlanishining oldini oladigan tinimsiz mehnatkashlarning ulkan armiyasi bo‘ladi. Qanotli yordamchilarimizni saqlab qolish uchun, birinchi navbatda, ularni o‘zlarini yo‘q qilmaslik, shuningdek, uyalari va tuxumlariga tegmaslik kerak.

#### Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Дадаев С., Мавлонов О. Зоология. Педагогика олий ўқув юртлари
1. Агрономия, “Киме ва экология” таълим йунаятишлари талабалари учун
2. дарслик. Т.:“ИҚТСОД-МОЛИЯ” 2008 й, 184 б.
3. Зоҳдцов Зоология энциклопедияси Т.3, Т., “Фан”, 1966й, 276 б.
4. Крейсберг -Мухина Э.А и др. Птицы водоёмов Узбекистана и Центрально - Азиатского региона. Ташкент-Алматы, 2005г, 230 с.
5. Ўзбекистон Республикаси кизил китоби. 2-жилд, Хайвонот олами. Т.:Чинор, 2009й.